

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
Ο ΕΚ ΣΑΜΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΤΕΡΓΙΟΓΛΙΔΗΣ ΣΤΗΝ ΑΚΑΝΘΟΥ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ (β΄ μισού 19ου αι.)

Οι απαρχές της ιστορίας της εκπαίδευσης στην κατεχόμενη σήμερα από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής της Κύπρου κωμόπολη Ακανθού ανάγονται στα μέσα του 19ου αιώνα, οπότε λειτούργησε σχολείο στην κοινότητα για τη μόρφωση των μικρών μαθητών. Μέχρι τότε, τόσο στην Ακανθού, όσο και στα υπόλοιπα χωριά του νησιού, όσοι επιθυμούσαν να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν αποτείνονταν σε κάποιον από τους ολιγογράμματος κατοίκους, συνήθως στον ιερέα, ο οποίος τους δίδασκε γραφή και ανάγνωση, καθώς και, εάν ήταν γνώστης, εκκλησιαστική μουσική. Ο χώρος διδασκαλίας δεν ήταν συγκεκριμένος, αλλά ο δάσκαλος συγκέντρωνε τα παιδιά για το μάθημα όπου ήταν βολικό για τον ίδιο, όπως για παράδειγμα στο χωράφι που καλλιεργούσε, στον τόπο εργασίας του ή στον νάρθηκα της εκκλησίας. Τις περισσότερες φορές δεν υπήρχαν βιβλία διδασκαλίας, γι' αυτό και χρησιμοποιούνταν τα σχετικά της εκκλησίας, όπως η «Οκτώηχος», το «Ψαλτήρι» και ο «Απόστολος».

Επίσης, η παρακολούθηση των μαθημάτων δεν ήταν συστηματική, αλλά γινόταν όποτε είχε χρόνο ο δάσκαλος, ή τα παιδιά δεν ήταν απασχολημένα από τους γονείς τους στις διάφορες γεωργοκτηνοτροφικές εργασίες της οικογένειας. Ακόμη, δεν υπήρχε θεσμοθετημένο πρόγραμμα διδασκαλίας, όπως ούτε και τακτικός μισθός του δασκάλου, που ήταν μερικά γρόσια ή η βοήθεια των μαθητών στις γεωργικές του ασχολίες, στην περίπτωση που αυτός ήταν γεωργός. Επεκτεινόταν ακόμη σε είδη διατροφής, όπως χαλλούμια και αυγά, που του προσκόμιζαν τα παιδιά το Σάββατο, γι' αυτό και λέγονταν «Σαββατιάτικα». Στην περίπτωση δε, που ο δάσκαλος καταγόταν από άλλη κοινότητα, κάθε οικογένεια του παρείχε εκ περιτροπής φαγητό το βράδυ στο σπίτι της.

Στο σύνολό τους οι δάσκαλοι της εποχής δεν είχαν διδακτική και παιδαγωγική κατάρτιση και θεωρούσαν ότι η αμέλεια και η αταξία διορθώνονταν με την τιμωρία. Οι ποινές για τα παραπτώματα των παιδιών ήταν στην απόλυτη κρίση των δασκάλων και

περιλάμβαναν ραβδισμούς, ορθοστασία, περιορισμό, εμπτυσμούς και άλλα παρόμοια, ή ακόμη και πιο βαριές, που ήταν σκληρές, εξευτελιστικές και βάνανυσες¹.

Σταθμός στην ιστορία της κυπριακής εκπαίδευσης υπήρξε η έκδοση από την Υψηλή Πύλη του μεταρρυθμιστικού διατάγματος του Χάττι Χουμαγιούν, το 1856, που κατοχύρωνε την ισοπολιτεία των διαφόρων θρησκευτικών ομάδων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αξιοποιώντας τη νέα προοπτική ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Α΄ (1854-1865) παρότρυνε τους κατοίκους να ιδρύσουν στις κοινότητες αλληλοδιδασκτικά σχολεία για τη μόρφωση των παιδιών². Από έκθεση που ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος υπέβαλε, το 1860, κατ' εντολή της Πύλης προς τον Τούρκο διοικητή Ισχαάκ πασά, πληροφορούμαστε ότι την περίοδο αυτή λειτουργούσαν στο νησί πέντε ελληνικές σχολές και δεκαοκτώ σχολεία δημοτικής εκπαίδευσης. Προστίθεται επίσης ότι τα ανωτέρω σχολεία λειτουργούσαν με εισφορές της Εκκλησίας, της ελληνικής κοινότητας και των γονέων των μαθητών, δεν είχαν δηλαδή καμιά στήριξη από την τοπική διοίκηση, σε αντίθεση με τα μουσουλμανικά, όπως θα γίνει λόγος στη συνέχεια. Στην ίδια έκθεση αναφέρεται ότι σχολεία λειτουργούσαν και σε τρεις άλλες

1. Για την ιστορία της εκπαίδευσης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας βλ. Λοΐζου Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α΄, Λευκωσία 1930· Ιερώνυμου Περιστιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, Λευκωσία 1930, οι οποίοι διέσωσαν την προφορική παράδοση των κατοίκων. Για μία ακριβέστερη και εμπεριστατωμένη προσέγγιση βλ. Θεοχάρη Σταυρίδη, «Η Ελληνική Εκπαίδευση στην Κύπρο κατά την Οθωμανική περίοδο», στον τόμο: Θεόδωρου Παπαδόπουλλου (επιμ.), *Ιστορία της Κύπρου*, τ. ΣΤ΄, Λευκωσία 2011, σ. 379-468.

2. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι αυτό με τους κατοίκους της Αθιένου, προς τους οποίους ο Μακάριος απέστειλε σχετική επιστολή. Βλ. Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α΄, ό.π., σ. 106. Για τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Α΄ βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1854-1865) Μακάριος Α΄ και η συμβολή του στη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων», *Η Δέλτος* 2 (2018) 23-26.

κοινότητες, καθώς και στην Ακανθού, τα οποία, ωστόσο, το 1860 ήταν κλειστά, λόγω φτώχειας των κατοίκων και της αδυναμίας τους να καταβάλλουν τον μισθό του δασκάλου³.

Όπως σημειώνεται, κυρίαρχη μέθοδος διδασκαλίας ήταν η αλληλοδιδασκτική, η οποία επέτρεπε στον δάσκαλο να μπορεί να διδάσκει πολύ περισσότερους μαθητές και με χαμηλότερη για την κοινότητα δαπάνη. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή, οι επιμελέστεροι από τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων δίδασκαν αυτούς των μικροτέρων, ενώ ο δάσκαλος ασχολείτο με τους υπόλοιπους. Πρόκειται για μία μέθοδο διδασκαλίας, η οποία αρχικά είχε εφαρμοστεί στην Αγγλία, από όπου διαδόθηκε στην Ελλάδα, την περίοδο που κυβερνήτης ήταν ο Καποδίστριας, και από εκεί στην Κύπρο, όπου χρησιμοποιήθηκε ευρέως και κάλυψε τις ανάγκες της ραγδαίας ανάπτυξης της δημοτικής εκπαίδευσης⁴.

Για παράδειγμα, στην επαρχία Αμμοχώστου και τα πέντε σχολεία (Αμμόχωστος, Γύψου, Λύση, Λευκόνικο και Ριζοκάρπασο), που αναφέρονται στην έκθεση να είναι σε λειτουργία το 1860, ακολουθούσαν την αλληλοδιδασκτική μέθοδο. Στα σχολεία αυτά οι μαθητές διδάσκονταν ανάγνωση και γραφή, καθώς «και τα λοιπά της μεθόδου μαθήματα», δηλαδή αριθμητική, ιστορία και γεωγραφία, στην περίπτωση που ο δάσκαλος είχε κάποιες στοιχειώδεις γνώσεις. Σημειώνεται επίσης ότι οι δαπάνες λειτουργίας των σχολείων καταβάλλονταν από τους γονείς των μαθητών⁵.

Η ανωτέρω μαρτυρία, η οποία αναφέρεται στην ύπαρξη οργανωμένης εκπαίδευσης στην Ακανθού, πριν από το έτος 1860, επιβεβαιώνεται από ανέκδοτη επιστολή, ημερομηνίας 13 Νοεμβρίου 1858, του εγχώριου Γεώργιου Κραμβή προς άγνωστο αποδέκτη, όπου γίνεται επιγραμματική αναφορά στην αλληλοδιδασκτική σχολή της κωμόπολης, καθώς και σε αίτημα

3. Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α', ό.π., σ. 175-176· Ι. Περισιτιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, ό.π., σ. 97-98.

4. Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α', ό.π., σ. 354· Ανδρέα Πολυδώρου, *Η ανάπτυξη της Δημοτικής Εκπαίδευσης στην Κύπρο, 1830-1994*, Λευκωσία 1995, σ. 21-23.

5. Για τα σχετικά με τα σχολεία της επαρχίας Αμμοχώστου, το 1860, βλ. Ι. Περισιτιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, ό.π., σ. 90-92, όπου, όμως, δεν γίνεται αναφορά στο Ριζοκάρπασο.

για τη στήριξη της λειτουργίας της από τα έσοδα του ναού του Χρυσοσώτηρου⁶. Άλλες έγγραφες μαρτυρίες για την εκπαίδευση στην Ακανθού την περίοδο αυτή ελλείπουν. Το κενό κάλυψαν οι πρωτοπόροι ερευνητές της ιστορίας της κυπριακής εκπαίδευσης των χρόνων της Τουρκοκρατίας Λοΐζος Φιλίππου και Ιερώνυμος Περιστιάνης, οι οποίοι διέσωσαν την προφορική παράδοση των κατοίκων, που κατέγραψε και τους απέστειλε ο δάσκαλος Φώτιος Σάββα, στις αρχές της δεκαετίας του 1920. Τη σχετική παράδοση εμπλούτισαν αργότερα με επιπρόσθετες καταγραφές οι παλαιοί δάσκαλοι της Ακανθούς Παντελής Παντελίδης και Γεώργιος Λοΐζου, παραδίδοντας στους νεότερους, όπως θα γίνει λόγος στη συνέχεια, σημαντικές πτυχές της ιστορίας της εκπαίδευσης της κωμόπολης.

Σύμφωνα με όσα διέσωσαν οι Φιλίππου και Περιστιάνης, αρχικά, όσα παιδιά επιθυμούσαν να μάθουν να γράφουν και να διαβάζουν μετέβαιναν στα χωριά της ευρύτερης περιοχής Άγιο Αμβρόσιο, Τρίκωμο και Λευκόνικο, όπου πιθανότατα φιλοξενούνταν σε σπίτια συγγενών ή φίλων των γονέων τους, και διδάσκονταν από ιδιώτες δασκάλους⁷. Στη συνέχεια ιδρύθηκε, το 1850 περίπου, το πρώτο σχολείο στην Ακανθού, όπου δίδαξαν, μέχρι το 1883, διαδοχικά οκτώ δάσκαλοι, ενώ τις δαπάνες λειτουργίας του κάλυπταν οι γονείς των μαθητών με τη συνδρομή της εκκλησίας του Χρυσοσώτηρα. Ο πρώτος από τους ανωτέρω δασκάλους ήταν ο εφημέριος αρχικά της Μονής της Παναγίας της Κανακαριάς και αργότερα της Μονής του Αντιφωνητή Πρωτοσύγκελλος Άνθιμος από τη Λυθράγκωμη, που δίδαξε για μία περίπου δεκαετία ανάγνωση από εκκλησιαστικά βιβλία, όχι όμως και γραφή, την οποία πιθανόν να μη γνώριζε. Όπως αναφέρεται, ο Άνθιμος χρησιμοποιούσε για χώρο διδασκαλίας των παιδιών την οικία του και το ύπαιθρο, όταν ο καιρός το επέτρεπε.

Τον διαδέχθηκαν, ύστερα από κάποιο διάστημα, μετά το έτος 1860, που το σχολείο παρέμεινε κλειστό, αρχικά κάποιος ονόματι Ζαχαρίας από τη Λευκωσία για πέντε ή έξι χρόνια και αμέσως μετά ο εντόπιος Γεώργιος Χατζηπετρής ή Χανουτάρης⁸, οι οποίοι επίσης

6. Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, *Βιβλίον Β' - Μέρος Β'*, α. Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, αρ. 133.

7. Ι. Περιστιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, ό.π., σ. 337.

8. Ο Παντελής Παντελίδης, *Ακανθού, εκεί που σμίγουν θρύλοι και παραδόσεις*, Λευκωσία 1984, σ. 89, διορθώνει το επίθετο σε Χατζηπετρής.

δίδαξαν αποκλειστικά ανάγνωση από διάφορα εκκλησιαστικά βιβλία. Στη συνέχεια προσελήφθη ο Αριστείδης Γ. Κραμβής από τη Λευκωσία, ο οποίος ήταν ο πρώτος προσοντούχος για την εποχή δάσκαλος, που εργάστηκε στην Ακανθού, καθότι υπήρξε απόφοιτος της Ελληνικής Σχολής Λευκωσίας. Ο Κραμβής, εκτός από ανάγνωση, δίδαξε γραφή και αριθμητική, τόσο τους δικούς του μαθητές, όσο και εκείνους των προκατόχων του, παρά το γεγονός ότι αυτοί ήταν πλέον μεγάλης ηλικίας.

Επόμενος δάσκαλος διορίστηκε ο ιεροψάλτης Χατζηχριστόφορος Χατζηπετρής από την Κυθρέα, ο οποίος δίδαξε για πρώτη φορά σε κοινοτικό κτήριο, το οποίο παραχωρήθηκε από την εκκλησιαστική επιτροπή του ναού του Χρυσοσώτηρου. Ο Χατζηπετρής δίδαξε ανάγνωση, γραφή με τη χρήση άμμου και αριθμητική, όπως και ο προκατόχός του. Τον διαδέχθηκε ο επίσης ιεροψάλτης Γεώργιος από τη Σμύρνη, ο οποίος δίδαξε για ένα χρόνο, προσθέτοντας στα μαθήματα διδασκαλίας και αυτό της εκκλησιαστικής μουσικής. Ακολούθως, όπως υποστηρίζεται από την παράδοση, δίδαξε γραφή, ανάγνωση και αριθμητική για δύο ή τρία έτη ο Νικόλαος Στεργιογλίδης⁹ από τη Σάμο, για τον οποίο αναφέρονται πέντε επιστολές με αποδέκτη τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (1865-1900) Σωφρόνιο, που φυλάσσονται στο Αρχείο της Αρχιεπισκοπής και είναι αποκαλυπτικές για τον τρόπο εργοδότησής του στο σχολείο της Ακανθούς, αλλά και για τα προβλήματα που αντιμετώπισε κατά την επιτέλεση της εργασίας του.

Με την πρώτη από τις επιστολές αυτές, ημερομηνίας 28 Μαΐου 1874, ο ευρισκόμενος στην Αθήνα Κύπριος δημοσιογράφος και πολιτικός Γεώργιος Σιβιτανίδης (1840-1920)¹⁰ ζητεί από τον Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο να επιδείξει την εύνοιά του προς τον Στεργιογλίδη. Όπως αναφέρει, με βάση συστάσεις φίλου του, πρόκειται για ικανό εκπαιδευτικό, ο οποίος αναμένεται να ανταποκριθεί με επάρκεια στα καθήκοντά του. Προσθέτει ακόμη ότι βρισκόταν σε γεροντική ηλικία και η προστασία του Αρχιεπισκόπου θα απάλυνε τη θλίψη του από τη στέρηση της οικογένειάς του και τις δυσχέρειες από τις δυσκολίες του επαγγέλματός του.

9. Οι Φιλίππου και Περισιτιάνης, με βάση την τοπική παράδοση, τον αναφέρουν ως Στεριοκλείδη, χωρίς να διασώζουν το μικρό του όνομα.

10. Για τον Σιβιτανίδη βλ. Αριστείδη Κουδουνάρη, *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων, 1800-1920*, τ. Β', Λευκωσία 2018, σ. 745.

Δύο άλλες επιστολές, ημερομηνίας 28 Ιουνίου και 6 Αυγούστου 1874, προέρχονται από τον γιο του Στεργιογλίδη, Αριστομένη. Με την πρώτη από αυτές ο τελευταίος ευχαριστεί τον Κύπριο Αρχιεπίσκοπο για τη μεσολάβησή του, ώστε ο πατέρας του να διοριστεί, το αμέσως προηγούμενο έτος, όπως σημειώνει, στο σχολείο της Ακανθούς και τον παρακαλεί να τον έχει υπό την προστασία του. Ακόμη αναφέρει ότι ο πατέρας του ήταν προχωρημένης ηλικίας και ο λόγος που είχε εγκαταλείψει την ιδιαίτερη πατρίδα του οφειλόταν στην προσπάθειά του να στηρίξει οικονομικά την πολυμελή οικογένειά του και ειδικότερα τους τέσσερις γιους του, δύο από τους οποίους σπούδαζαν γλυπτική, ένας φιλοσοφία και ένας νομική. Με τη δε δεύτερη επιστολή του ο Αριστομένης ενημερώνει τον Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο ότι τους τελευταίους έξι μήνες δεν είχε λάβει νέα από τον πατέρα του, παρά το γεγονός ότι του είχε απευθύνει δώδεκα, τουλάχιστον, επιστολές. Γι' αυτό και του ζητούσε να τον βοηθήσει να έρθει σε επικοινωνία μαζί του και να του παραδοθεί εσώκλειστη επιστολή, το περιεχόμενο της οποίας αποκαλεί «κατεπείγον και σπουδαίον».

Η τέταρτη επιστολή, ημερομηνίας 15 Ιουλίου 1874, σχετίζεται με εσωτερικές διενέξεις στην κωμόπολη, που αφορούν άμεσα τη λειτουργία του σχολείου. Υπογράφεται από ομάδα δεκατεσσάρων κατοίκων, οι οποίοι ζητούν από τον Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο να παρέμβει, ώστε να σταματήσει η πολεμική εναντίον του «ενάρετου και διδακτικού», όπως αποκαλούν τον εκ Σάμου διδάσκαλο, που ο ίδιος ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος, σύμφωνα με τα γραφόμενά τους, είχε στείλει για να αναλάβει τη διεύθυνση του σχολείου. Όπως αναφέρουν, τρεις από τους ιερείς της κωμόπολης επεδίωκαν την πρόσληψη στο σχολείο δύο άλλων διδασκάλων, γεγονός το οποίο δεν τους έβρισκε σύμφωνους, αφού υστερούσαν κατά πολύ του Στεργιογλίδη σε προσόντα. Προσθέτουν ακόμη, ότι η κατάσταση που είχε δημιουργηθεί απειλούσε την ομαλή λειτουργία του σχολείου, γι' αυτό και απαιτείτο η άμεση παρέμβαση του ίδιου του Αρχιεπισκόπου.

Τέλος, η πέμπτη επιστολή, ημερομηνίας 14 Σεπτεμβρίου 1874, προέρχεται από τον ίδιο τον Στεργιογλίδη και με αυτήν πληροφορούσε τον Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο ότι το σχολείο στην Ακανθού δεν είχε ακόμη ξεκινήσει τις εργασίες του για το νέο σχολικό έτος 1874-75, λόγω των προσκομμάτων που έθεταν διάφοροι τοπικοί παράγοντες, οι οποίοι ευνοούσαν την πρόσληψη άλλου δασκάλου. Γι' αυτό και ζητούσε από τον Κύπριο Αρχιεπίσκοπο να παρέμβει και να στείλει τον Έξαρχο Καρπασίας Ιωσήφ για να διευθετήσει τα σχετικά. Διαφορετικά, όπως σημείωνε, ο ίδιος κινδύνευε να μείνει χωρίς εργασία με

δραματικά αποτελέσματα, εννοώντας προφανώς τις δυσκολίες που θα δημιουργούνταν στην οικογένειά του, την οποία, όπως αναφέρει, στήριζε οικονομικά¹¹.

Όπως διαπιστώνεται από τις ανωτέρω επιστολές, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στη λειτουργία του σχολείου της κωμόπολης, όπως στο ζήτημα της εξεύρεσης δασκάλου. Επίσης, συμπεραίνεται ότι, εξαιτίας της έλλειψης προσοντούχων δασκάλων στην Κύπρο, οι κάτοικοι αναγκάζονταν να αναζητήσουν εκπαιδευτικούς σε περιοχές του ευρύτερου Ελληνισμού, όπως στη Σάμο. Ακόμη, διαπιστώνεται ότι πολλές φορές, για ποικίλους λόγους, προκαλούνταν εσωτερικές αντιπαλότητες, που υπονόμευαν την ομαλή λειτουργία του σχολείου, όπως στην προκειμένη περίπτωση, όπου μερίδα κατοίκων προωθούσε την πρόσληψη άλλου δασκάλου. Είναι μάλιστα πολύ πιθανόν η επιστολή του Σιβιτανίδη προς τον Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο, για την οποία έγινε λόγος προηγουμένως, να γράφτηκε για να ενισχύσει τη θέση του Στεργιογλίδη, που φαίνεται αντιμετώπιζε ισχυρή πολεμική από ντόπιους παράγοντες.

Με βάση τα ανωτέρω στοιχεία, είναι άγνωστο μέχρι πότε ο εκ Σάμου διδάσκαλος παρέμεινε στην Ακανθού και εάν πράγματι δίδαξε δύο ή τρία έτη, όπως μαρτυρείται από την τοπική παράδοση, δηλαδή μέχρι το έτος 1875 ή το αμέσως επόμενο. Οπωσδήποτε γνωρίζουμε ότι τον διαδέχθηκε ο Φώτιος Παπαδόπουλος, ο οποίος δίδαξε μέχρι το έτος 1883, που απεβίωσε¹².

Αυτά είναι και τα μόνα στοιχεία που έχουμε υπόψη για τον Νικόλαο Στεργιογλίδη και την περίοδο που δίδαξε στο νησί. Άλλες πληροφορίες, προς το παρόν ελλείπουν, όπως για παράδειγμα πόσοι ήταν οι μαθητές του στο σχολείο της Ακανθούς, ποια βιβλία

11. Για τις επιστολές αυτές βλ. Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, *Βιβλίον Ε΄, Αρχείον Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου 1865-1900. Τουρκοκρατία. Έγγραφα Τοπικά - Διοικητικά και Διάφορα και η περί τούτων αλληλογραφία*, αρ. 227-231. Δημοσιεύονται στη συνέχεια της ανά χειρας εργασίας.

12. Για τα όσα διασώθηκαν από την προφορική παράδοση των κατοίκων για την εκπαίδευση στην Ακανθού την περίοδο αυτή βλ. Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α΄, ό.π., σ. 310-311· Ι. Περισιτιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, ό.π., σ. 337-338.

χρησιμοποιούσε για τη διδασκαλία και εάν δίδαξε επίσης σε κάποια άλλη κοινότητα. Ελπίζουμε, ωστόσο, ότι η συνεχιζόμενη έρευνα για την ιστορία της εκπαίδευσης στα χωριά και στις πόλεις του νησιού θα συμπληρώσει τα ελλείποντα, οπότε και θα επανέλθουμε.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 28 Μαΐου 1874

Μακαριώτατε,

Εὐρίσκομαι εἰς Ἀθήνας πρό δύο περίπου μηνῶν καί παρεκλήθην ὑπό φίλου μου, ὄν καί ἀγαπῶ καί τιμῶ, νά συστήσω εἰς τήν εὐνοίαν καί τήν προστασίαν τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος τόν ἐν Ἀκανθοῦ δημοδιδάσκαλον, Κον Νικόλαον Στεργιογλίδην.

Τόν διδάσκαλον τοῦτον δέν γνωρίζω προσωπικῶς· ἀλλ' ἡ ὑπέρ αὐτοῦ σύστασις τοῦ φίλου μου εἶναι δι' ἐμέ ἡ ἀσφαλεστέρα περί τῆς χρηστότητος καί τῆς ἰκανότητός του ἐγγύησις καί διά τοῦτο οὐδόλως διστάζω νά ἐπικαλεσθῶ τήν προστάτιδα τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος εὐνοίαν ὑπέρ τοῦ γέροντος τούτου διδασκάλου, ὅστις πληρέστατα θ' ἀνταποκριθῇ, πιστεύω, εἰς τάς ἀγαθάς αὐτῆς προσδοκίας.

Ἐπιτρέψατέ μοι δέ νά ἐλπίζω, Μακαριώτατε, ὅτι τήν ὑπέρ τοῦ Κ. Στεργιογλίδου σύστασίν μου θέλετε ἀποδεχθῇ εὐμενῶς, καί ὅτι ὁ ἐνάρετος γέρον θέλει εὑρεῖ παρά τῇ Ὑμετέρᾳ Μακαριότητι ἰσχυρόν καί πολύτιμον προστάτην, οὗτινος ἡ ἀγαθότης θέλει κολάσει τάς ἀπό τῆς στερήσεως τῆς οἰκογενείας του πικρίας καί τάς ἀπό τοῦ ἀχαρίστου ἐπαγγέλματός του λίαν συνεχεῖς δυσαρεσκείας.

Δέξασθε τήν διαβεβαίωσιν τοῦ σεβασμοῦ καί τῆς ἀφοσιώσεώς μου.

Εὐπειθέστατον πνευματικόν τέκνον,

Γ. Ν. Σιβιτανίδης

2

Μακαριώτατε,

Πρό ἐνιαυτοῦ ἤδη ὁ σεβαστός μοι πατήρ, Ν. Στεργιογλίδης, ἐμήνυσέ μοι ὅτι διωρίσθη ὑπό τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος δημοδιδάσκαλος παρά τῷ χωρίῳ τῆς Κύπρου Ἀκανθοῦ καί ὅτι διατελεῖ ὢν ὑπό τήν εὐμενῇ καί φιλόμουσον Αὐτῆς προστασίαν. Ἐπί τῇ ταχυτέρῳ ὅθεν φήμη τῆς ἀγαθότητος καί φιλομουσίας Αὐτῆς ἐρειδόμενος πέπεισμαι ὅτι συγνώσεται μοι τολμῶντι νά ἐκλιπαρήσω Αὐτήν τῷ ἱκετευτικῷ τούτῳ γράμματι, ὅπως μή

ἄρρηται ἦν ἄχρι τοῦδε φιλόανθρωπον προστασίαν ἐπιδαψιλεύσατο αὐτῷ, ὄντι ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ καὶ καιριωτάτῃ τῶν οἰκογενειακῶν του στιγμῇ, καὶ μὴ ὀκνήσαντι ἐν τηλικαύτῃ ἡλικίᾳ νὰ καταλίπη πατρίδα, συγγενεῖς καὶ πᾶσαν οἰκογενειακὴν ἀνάπαυσιν καὶ περίθαλψιν, ἣς χρήζει γηραιός ἤδη καὶ πολλοῖς μόχθοις τεταλαιπωρημένος πατήρ, ὅπως δι' εὐτελοῦς μισθορίου συνδράμη τὰ σπουδάζοντα τέκνα του.

Ἐν τῷ σεβασμῷ αὐτῷ γέροντι, Μακαριώτατε, δὲν βλέπετε κοινόν τινα ἄνθρωπον καὶ τὴν τύχην διώκοντα, οὐδέ ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας παρημελημένον, οὐχί· βλέπετε πατέρα πολυμελοῦς οἰκογενείας φιλοστοργότατον καὶ φιλομουσότατον, πατέρα ὅλως πάντα ἀγῶνα ἠγωνίσατο καὶ πάντα μόχθον ἐμόχθησεν ὑπὲρ τῆς καλῆς καὶ ἐν Χριστῷ ἀνατροφῆς καὶ τελείας παιδεύσεως τῶν αὐτοῦ τέκνων, ὧν δύο μὲν ἤδη εἶνε σπουδασταὶ τῆς γλυπτικῆς, δύο δ' ἕτεροι ἀναγορεύονται ὅσον οὕτω διδάκτορες, ὁ μὲν τῆς φιλοσοφίας, ὁ δὲ τῆς νομικῆς. Οἰανδήποτε ὅθεν προστασίαν παρέξει αὐτῷ ἡ Ὑμετέρα Μακαριότης ἅπασα ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ αἰσθήσεται αὐτὴν εὐγνωμονοῦσα καὶ οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ ἀρεστή ἐστὶ Θεῷ τε καὶ ἀνθρώποις.

Οὐδὲν ἄλλο ἔχω ἀποδοῦναι τῇ Ὑμετέρᾳ Μακαριότητι, ἀνθ' ὧν ἐν τῷ σεβαστῷ μοι γέροντι πατρί ὑπὲρ ἀπάσης τῆς οἰκογενείας μου πράξει, ἢ εὐγνωμοσύνην ἄπειρον καὶ ἀνεξιτήλοις κεχαραγμένην ἐν τῇ καρδίᾳ μου γράμμασιν.

Τό τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος εὐπειθέστατον πνευματικόν τέκνον,

Ἀριστομένης Στεργιογλίδης

28 Ἰουνίου 1874, Ἀθήνησιν.

3

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Μακαριότητα τόν Σεβαστόν Ἀρχιεπίσκοπον νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου Κ.Κ. Σωφρόνιον!

Οἱ ὑπὸ τὴν εὐμενῇ αἰγίδα καὶ συνετῇ προστασίᾳ τοῦ φιλομούσου ἡμῶν Πατρός καὶ Αὐθέντου διατελοῦντες εὐσεβάστως ὑποφαινόμενοι, ἀναφέρωμεν ὅτι δραπτόμεθα τῆς ἐντίμου εὐκαιρίας κατανοεῖσαι καὶ διειδεῖν τόν ὑφ' οὗ ἐμφορεῖσθε ἔνθερμον πόθον τοῦ παρέχειν ἡμῖν διηνεκὴ τὴν εὐνοίαν, καὶ πραγματικὴν τὴν εὐημερίαν, ὡς καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τοῦ Ὑμετέρου σκήπτρου ζῶσι λαοῖς, καὶ ὠθεῖν αὐτοῖς πρὸς πᾶσαν πρόοδον καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν, πρὸς ἣν πάντες τανῶν οἱ τῆς ὑψηλίου λαοί, γοργῶ τῷ βήματι χωροῦσι.

Στερρά ἤδη γέγονεν ἡμῖν ἡ πεποιθήσις ὅτι ὁ φιλόμουσος ἡμῶν Ποιμενάρχης, ὡς μόνον ὄνειρον θεωρεῖ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, καὶ ἡ εἰς τοῦτο φωτεινὴ διάνοια καὶ τάσις αὐτοῦ ἔσται καταφανεστάτη καὶ ἐν τῇ ταπεινῇ καὶ ἀποκέντρῳ ἡμετέρᾳ πόλει, ἐν ἣ βιοῦσιν πλέον τῶν χιλίων ἀνθρώπων. Οὐδέποτε, ὅμως, ἠσθάνθημεν τὴν ἐλπίδα εὐτυχοῦς μέλλοντος, τόσον ζωηρῶς ἀναπτρουμένην, ὅσον κατὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀποστολὴν τοῦ ἐναρέτου καὶ διδακτικοῦ διδασκάλου Ν. Στεργιογλίδου, ἀνώτερον εὐρόντες τῆς Ὑμετέρας συστάσεως, καὶ δὴ περιβεβλημένον μέ μάθησιν καὶ ἠθικὴν ρύθμισιν. Ἀλλὰ Μακαριώτατε, προσκόμματα τινὰ παρεμβάλλονται ἐν τῇ ἐπὶ τὰ πρόσω πορείᾳ τοῦ Σχολείου ἐκ μέρους τριῶν κληρικῶν στηριζόντων δύο γραμματοδιδασκάλων, ὧν ἡ ἀμαθία οὐ μικρὸν φέρει πρόσκομμα τῆς προόδου καὶ ὑπὲρ ὧν στασιάζουσι καὶ ραδιουργοῦσι τοὺς ἀπλοϊκοὺς, κατὰ τοῦ Σχολείου.

Ἐπιθυμοῦντες ὅθεν ἵνα ἀρθῶσιν ἐκ ποδῶν τὰ προσκόμματα ταῦτα, καὶ καταστῇ ὡς ἐκ μιᾶς συμπνοίας μόνιμον καὶ τακτικόν τό Σχολεῖον, ἐπίσης καὶ ὁ διορισμός τοῦ διδασκάλου, ἐν ᾧ οἱ ἐκπαιδευόμενοι τὰ προκαταρκτικὰ τῆς διδασκαλίας μαθήματα νέοι εὐλογῶσι τό Σεβαστόν ὑμῶν ὄνομα, καὶ ἀπονέμωσι μεθ' ἡμῶν μυρίους καὶ αἰωνίους τὰς εὐγνωμοσύνας, παρακαλοῦμεν τὴν Σεβαστὴν Ὑμετέραν Μακαριότητα, ὅπως διατάξει τὴν παῦσιν αὐτῶν, καὶ συγχρόνως παροτρύνει τοὺς κατοίκους εἰς τὴν ἐδραίωσιν μονίμου καὶ τακτικοῦ δημοτικοῦ Σχολείου.

Εὐελπιστοῦντες δέ μετὰ σταθερᾶς πεποιθήσεως, ὅτι τευξόμεθα τῆς αἰτήσεώς μας, ὑποφαινόμεθα μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Ὑποκλινέσταιτο!

Ἡ Κουμουστεία

Χ" Ἰωάννης Χ" Νικόλα

Νικόλαος Χ" Γεωργίου

Ἀριστείδης Γ. Κραμβῆς

Γεώργιος Χ" Ἀναστάση

Σάββας Χ" Φωτίου

Οἱ κάτοικοι

Γιάγκος Γ. Κραμβῆς

Μιχαήλ Χ" Καλλῆ

Μ. Χ" παπᾶ

Μ. Χ" Ἀναστάση

Χ" παπᾶ Μιχάλης

Κωνσταντὶς Τσαγγάρης

Χ" Δημήτρις Χ" παπᾶ

Παῦλος Χ" Σταυρῆ

Πέτρος Χ" Ἀναστάση

Τῇ 6ῃ Αὐγούστου 1874, ἐν Ἀθήναις

Μακαριώτατε,

Καί διὰ τοῦ προπαρελθόντος ταχυδρομείου ἔγραψα τῇ Ὑμετέρᾳ Μακαριότητι ἱκετεύων αὐτήν ὅπως παράσχη τήν εὐμενῇ αὐτῆς προστασίαν τῷ πατρί μου, διδασκάλῳ ὄντι παρά τήν αὐτόθι Ἀκανθοῦ, καί ἤδη ἐπαναλαμβάνων τάς ὑπέρ αὐτοῦ παρακλήσεις μου ἐξαιτούμαι προσέτι αὐτήν καί τήν ἐξῆς χάριν· Ἐπὶ 6 ἤδη μῆνας καί εἰς 12 περίπου ἐπιστολάς μου οὐδεμίαν ἔλαβον παρά τοῦ πατρός μου ἀπάντησιν καίτοι ἀείποτε ἐφρόντισα νά συνιστῶ τάς ἐπιστολάς μου εἰς κατάλληλα πρόσωπα· ἐν μεγίστῃ διὰ τοῦτο ἀμηχανίᾳ εὕρισκόμενος λαμβάνω τήν τόλμην νά γράψω αὐτῷ δι' Ὑμῶν, ἐπὶ συστάσει, βέβαιος ὢν ὅτι θά λάβω τοῦλάχιστον μίαν θετικήν περί αὐτοῦ εἶδησιν. Ἄς σταλῇ ἐν ἀνάγκῃ καί διὰ τό ταχύτερον ἢ ἐπιστολή εἰς αὐτόν δι' ἰδιαιτέρου ταχυδρόμου, ὅστις θά πληρωθῇ παρά τοῦ πατρός μου, καθά γράφω αὐτῷ· ἡ ἐπιστολή εἶναι λίαν κατεπείγουσα καί σπουδαία.

Πεποιθώς ὅτι τεύξομαι τῆς αἰτήσεώς μου εἰμί τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος εὐπειθέστατον πνευματικόν τέκνον,

Ἀρ. Στεργιογλίδης

5

Μακαριώτατε,

Ἐπανειλημμένως ἀναφέρω τῇ Ὑμετέρᾳ Μακαριότητι, ὅτι, ἄχρι τοῦδε, οὐδέν ἐγένετο περί σχολείου, οὐδέ ἐλπίς μοι ἔμεινεν ἂν θά γίνη, διότι οἱ μὲν ἀγανακτήσαντες περί τῆς ἀπορρίψεως τῆς αἰτήσεώς των, ἀδιαφορῶσιν· οἱ δέ εἰς οὐδέν λογισάμενοι τάς Ὑμετέρας παραινέσεις καί ἀπειλάς σπεύδωσι πρὸς τήν σύστασιν τῶν διδασκαλουδίων, καθόσον καί τόν λεγόμενον κομίτην ὑποσχεθέντα ὑμῖν τήν ἀναχώρησίν του στηρίζουσι καί ἐνεργῶσι τήν σύστασίν του· ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν καί κατὰ τάς 7 τοῦ ἤδη μεσοῦντος. Παρακαλῶ δέ θερμότατα τῇ Ὑμετέρᾳ Μακαριότητι ὅπως οἰκτίρασα τήν περίστασίν μου σπεύσῃ ἀνακουφίσῃ τῆς ἥς κατέχομαι θλίψεως καί δυστυχίας, φοβούμενος ἵνα μή μείνω διαθέσιμος καθ' ὅλον τό ἔτος καί ἀπολεσθῶ. Ἐν περιπτώσει διέταξον τόν Ὑμέτερον Ἐξαρχον Κύριον Ἰωσήφ, ὅπως ἐνεργήσῃ κατὰ τήν ἐνταῦθα ἄφιξίν του περί τῆς συστάσεως τοῦ Σχολείου!

Ἀναμένων τήν διαταγὴν σας, ἐδαφιαίως προσκυνῶ Ὑμᾶς καί διατελῶ Ὑμέτερον τέκνον,

Ν. Στεργιογλίδης

Τήν 14 7βρίου 1874, Ἀκανθοῦ.

Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, *Βιβλίον Ε΄, Ἀρχεῖον Ἀρχιεπισκόπου Σωφρονίου 1865-1900. Τουρκοκρατία. Ἐγγραφα Τοπικά - Διοικητικά καί Διάφορα καί ἡ περί τούτων ἀλληλογραφία*, ἀρ. 227-231.

Δημοσιεύτηκε στο *Δελτίο Σαμιακών Μελετών* 7 (2024) 173-183.